

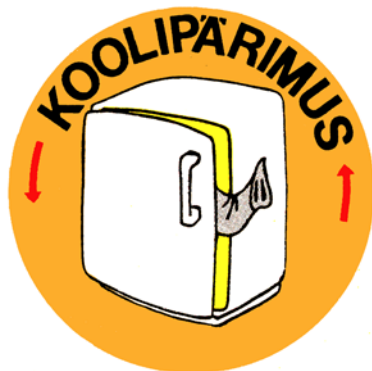
KOOLIPÄRIMUS EESTIS – VIISTEIST AASTAT HILJEM

Piret Voolaid, Astrid Tuisk, Ave Tupits

*Ema ja isa veavad Juku esimesel koolipäeval kooli.
Juku punnib vastu, karjub täiest jõust ja küsib siis:
“Kaksteist aastat! Mille eest?”*

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna (Mare Kõiva, Ave Tupits, Piret Voolaid), Eesti Rahvaluule Arhiivi (Astrid Tuisk), Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule õppetooli (Risto Järv) ning Eesti Folkloori Instituudi eestvedamisel korraldati 1. märtsist 10. maini 2007 kogu Eestit hõlmav koolipärimuse kogumise võistlus.

See oli 1992. aastal Eestis ja Soomes üheaegselt – et sisus ja statistikas paralleele tõmmata – teoks saanud koolipärimuse kogumise võistluse jätk. Eesti Rahvaluule Arhiivi laekus tookord üle 27 000 lehekülje õpilasfolkloori ühtekokku 1797 vastajalt 26 koolist. Võistluse tulemuste põhjal on Eestis peetud teaduskonverentse, ilmunud hulgaliselt teadus- ja populaarteaduslikke publikatsioone (nt Kõiva 1995)). 15 aastat hiljem andsid korraldajad arhiivile üle peaaegu 15 600 lehekülge materjali üle 2800 vastanult 71 koolist. Koole on rohkem, kuid lehekülgede arvu võrdlus on tinglik, sest erinevalt 1992. aasta küsitlusest, millele õpilased vastasid peamiselt vihikuformaadis lehekülgedele, olid seekordsed vastused vor-

mistatud suuremalt jaolt A4-formaadis lehekülgedele. Mahu erinevus on tingitud ka sellest, et infotehnoloogiaajastul said õpilased küsitluskavale vastata ka veebipõhiselt ja meili teel.

ÜLE-EESTILISE KOOLIPÄRIMUSE KOGUMISE SUURVÕISTLUSE EELTÖÖD 2006. AASTAL

Kogumisvõistluse ettevalmistustööd algasid juba 2006. aastal väiksemate kogumisaktsioonidega.

I. 2006. aasta kevadel käivitus Ahvenamaa Põhjamaade Instituudi (*Nordens Institut på Åland*; <http://www.nordinst.aland.fi/nordinst/>) töötajate Lena Nymani ja Nina Smedsi eestvedamisel rahvusvaheline lastepärimuse projekt, mille eesmärk oli koguda Soomest Ahvenamaalt ja Rootsist Gotlandist ning Eesti endiste rannarootsi alade koolidest lastepärimust. Kolme Läänemere piirkonna lastefolkloorist koostati sissejuhatavate artiklitega antoloogiline naljaraamat *Det var en ko och det var poängen* ('Elas kord üks lehm ja ongi kogu lugu'; 2006). Kogumiku pealkiri pärineb rootsi lastenaljast, mille eesti vaste on lakooniline anekdoodiparoodia: *Elas kord üks käbi ja anekdoot sai läbi*. 2006. aasta oktoobriks ilmunud kogumik on kakskeelne: rootsi lastelt kogutu (Ahvenamaa ja Gotlandi aines) rootsi keeles, eesti laste tekstid on lisaks tõlkele esitatud originaalkeeles – eesti keeles. Ahvenamaalaste projekt kordas 1988. aasta kogumistööd, mille põhjal ilmus kogumik *Blodet droppar, blodet droppar* ('Veri tilgub, veri tilgub'; 1988).

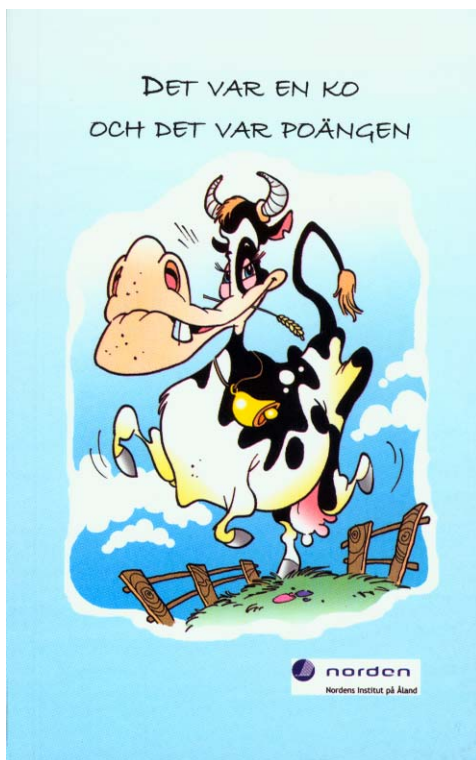
Seitsmes Ahvenamaa koolis korraldas välitööd Nina Smeds, kes on ühtlasi väljaande koostaja ja toimetaja. Lastepärimuse kogumist Gotlandi neljas koolis kureerisid ning materjali panid raamatu jaoks kokku Gotlandi Ülikooli etnoloogiaprofessorid Ulf Palmenfelt ja Ove Ronström, Ulf Palmenfelt on ka kogumiku eessõna autor. Piret Voolaiu ülesanne oli Eestis kogumistöö korraldamine, kogutud ainese põhjal eesti osa koostamine ja eesti pärimusele analüütilise saatesõna kirjutamine. Välitööd Lääne-Eestis endise eestirootslaste asuala kahes koolis – Noarootsi Koolis ja Vormsi Põhikoolis – viidi läbi 2006. aasta aprilli- ja maikuus, pärimust koguti peamiselt 10–12-aastastelt õpilastelt kümnel teemal, küsitluskavale kirjaliku vastamiste kõrval kasutati suunatud intervjuud ja osalusvaatlust. Eesti õpilaste lood tõlkis

rootsi keelde Kadi-Riin Haasma, lustakad pildid joonistas raamatule kunstnik Jan-Peter Granlund. Koostööprojekti üks eesmärk oli tuvastada rootsi kultuuri mõju Eesti läänerranniku lastepärimuses.

II. 2006. aasta märtsikuus kogus Piret Voolaid koostöös Soome Eesti Instituudi töötaja Mika Keräsega õpilaspärimust Soomes Ida-Helsingis asuvast Roihuvuori Alkohoolist. Koolis õpib umbes 50 eesti last eesti keeles. Õpetaja Silja Aaviku juhendamisel vastasid pilootküsitluskavale kümme 5. ja 6. klassi õpilast.

III. Põhivõistlusel arvesse läinud 71 kooli hulgast väärivad eraldi esiletõstmist viis (Tallinna Vanalinna Hariduskolleegium ja Tallinna Reaal-

kool (õpetaja Krista Nõmmik), Jäneda Põhikool (õpetaja Maie Ainz), Antsla Gümnaasium (õpetajad Liivia Rebane, Iri Reile, Ülle Anier) ja Tartu Mart Reiniku Gümnaasium (õpetajad Talvi Adamson, Mare Kamja, Stella Sägi, Tiiu Kruus, Silja Russak, Riina Grünvald, Ave Rüüson), kes osalesid 2006. aasta novembris-detsembris korraldatud pilootprojekti, mille eesmärk oli küsitluskava testimine ja lõpliku variandi väljatöötamine. Küsitluskava testversioonile vastas üle poole tuhande 4.–12. klassi õpilase.

KOGUMISMEETOD JA KÜSITLUSKAVA

Põhjaliku, avatud vastustega küsitluskava koostamisel tahtsime esiteks teada, milline on kooliealiste maailm, mis neid huvitab ja

millega nad tegelevad ning kuidas kajastub nende igapäevaelu pärimuses. Selles tähenduses ei ole koolipärimus alati kooliga seotud, vaid eelkõige kooliealiste laste ja noorte pärimus. Teiseks koostati küsimused lähtuvalt folkloristide praegustest uurimisteemadest.

1. Vaba aeg ja sõbrad

Sissejuhatavale üldteemale “Vaba aeg ja sõbrad” vastasid õpilased huviga ja sisukalt. Märksõnad *sõbrad*, *muusika*, *sport* ja (*riietumis-*) *stiil* on enamikule noortest olulised. Koolivälisel ajal koos sõpradega olemine annab võimaluse väljendada ühtekuuluvust omaealiste rühmaga ning ennast hästi tunda. Meelsasti kirjutati hüüdnimedest ja nende saamisloost. Hüüdnimed väljendavad nii sõbralikku ja hellitavat kui ka pilavat suhtumist üksteisesse ning näitavad tihtipeale grupisest positsiooni.

Väga põhjalikud teadmised saime noorte grupistiilide kohta. Palju räägiti lemmikmuusikast, lemmiknäitlejatest-lauljatest (nt Tanel Padar ja The Sun, Johnny Depp, Vanilla Ninja) ja -sportlastest (nt Erki Nool, Kristina Šmigun ja Andrus Veerpalu, maailmakuulsad jalgpallurid). Sageli nimetati eeskujudena vanemaid (mis näitab, kui oluline roll on noorte elus perekonnal), treenereid, sportlasi, kuulsaid inimesi, kuid oli ka neid, kes tähtsustavad iseendaks olemist ega järgi kedagi teist. Tänapäeva lapse kaaslane on sageli ka lemmikloom ja oma lemmikutest kirjutati meelsasti.

Hobide ring on lai. Vastuste põhjal võib öelda, et laste aeg on üsna täidetud huviringide ja -koolidega, päris oma aega on vähe. Jututeemade all mainiti, et räägitakse üldiselt elust, sh ka tõsisest asjadest, koolist, omavahelistest naljategemistest, kuid ka klatšitakse jne. Mais laekunud võistlustöösse jõudis ka Tõnismäe pronksõduri teema.

2. Naljad

Naljateemale, folkloori olulisele alusele, vastati kooliti erineva põhjalikkusega. On märgata, et õpilaste tugev sisemine enesetsensuur ei lase kirja panna obstsõnseid nalju, kuigi juhend seda lubas. Meie rõõmuks oli ka neid, kes julgusid kirjutada nii, nagu nad nalju päriselt räägivad.

Võrreldes 15 aasta taguse kogumisaktsiooniga on naljateemad tuntavalt muutunud. Kuigi jätkuvalt räägitakse vanemast eesti lastepärimusest tuntud Juku-anekdootide ja kolme rahva anekdootide, on kadunud poliitilised naljad (Tšapajevi ja Petka anekdootid jt), esile aga tõusnud blondiinianekdootid, mis moodustavad iroonilise vastukaja ühiskondlikule (ilu)ideaalile. Tegelasujudena on lisandunud nt taunid/taunikud, Tiku ja Taku.

3. Hirmud, uskumused, ennustused

Hirmud, uskumused ja ennustamine oli õpilastel hästi vastatud teema. Uute ja isiklike kogemuselamuste kõrval pandi kirja traditsioonilisemat materjali. Tavaliselt hirmutatakse lapsi kasvatusesmärkidel. Nooremate traditsiooniliste hirmutiste seas on esikohal kotionud, kollid, päkapikud ja politsei, vanematel materiaalsed keelud (arvuti- ja telerikeeld, väljaminemise keeld, ei saa soovitud asja või reisi jne). Vanad lastehirmutised on asendunud meediahirmutistega, nimelt on hirmufilmide ja nende tegelaste osa (nt Freddy Krueger *Elm Streeti luupainajast*, *The Ring*, *Vimm (The Grudge)*, *Dracula*) laste mõttemaailmas ja unenägudes ja ka vestlusteemana oluline.

Noortel tuleb praeguses ühiskonnas väga varasest east iseseisvuda, mistõttu reaalse linnakeskkonna hirmudena mainiti pedofiile, kommionusid, liputajaid. Sageli kirjutati kummitus- ja vaimulugusid. Üllatav oli tõdeda, et paljud poisid olid huvitatud ennustamisest ja vaimude väljakutsumisest. Muidugi kirjutati linna- ja naitte aidsi nakatumisest ja narkomaanidest. Üks väga levinud süžee oli seostus koolisööklaga – koolitoit olla halb seetõttu, et kokatädid poetavat sellesse midagi.

4. Arvuti ja televisioon

Arvuti ja televisiooni temaatika on küsitluses uus, praeguste õpilaste ehk nn @- või internetipõlvkonna jaoks on tehnoloogia nende elu loomulik osa. Vastamine osutus proovikiviks, sest virtuaalmaailma tegemisi on sageli keeruline kirjalikult edasi anda. Huvi arvuti vastu on igatahes suur, internet on õpilasele esmajoonelise suhtluse ja meelelahutusvahendi ning alles seejärel infoallikas.

Koolivälise aja veedavad noored tihti arvuti või teleri seltsis (keskmiselt 2–4 tundi päevas – mõned vähem, mõned rohkem). Eelkõige käiakse suhtlusportaalides, populaarseimad on siin viimasel ajal palju vastukaja põhjustanud rate.ee (Kui sind pole *rate*'is, siis pole sind olemas!), feim.ee, orkut.com.

Ka meedia- ja reklaamimaailmal on tänapäeva folkloori levikul oluline osa (meenutagem viimasel ajal avaliku elu tegelastelt rahva sekka läinud ütlushi *Ei kommentaari!*, *Tehtud!*, *Tule taevas appi!*). Arvutimängude populaarsusest annab märku nende äärmiselt lai loetelu (enimmainitud on “Sims”, “Counter Strike”, “Runescape”), vahel on mõnda lemmikmängu pikemalt kirjeldatud. Kui neljanda klassi tüdrukud mängivad veel Barbie-lehekülgedel moe- ja riie-tusmänge, siis vanemad pigem strateegiamänge.

5. Tähtpäevad ja peod

Tähtpäevadest ja pidudest mainiti enim traditsioonilisi pühi (jõulud, jaanipäev), saadeti ka sünnipäevade kirjeldusi. Ühiskondlikust arengust annab märku sünnipäevade tähistamise muutumine – liisandunud on uued peopaigad väljaspool kodu (*bowling*usaalid, mängutoad, klubid, toitlustusasutused) ja stiilid (kostüümipeod). Asjade asemel kingitakse raha. Lääne mõjul on kombeks pidada pidžamapidusid ja tähistada sõbrapäeva. Nimepäeva tähistamise kohta palju teateid ei tulnud; kui seda päeva teatakse, siis soovitakse lihtsalt õnne.

Sedalaadi pärimuse juures on eriti hästi märgata uue ja vana ristumist: võetakse üle uued tähtpäevad, eriti need, mida tähistatakse koos sõpradega, kuid samas säilitatakse vanemad tavad ja kombed, sh traditsioonilised perepühade (nt jõulude) toidud.

6. Mängimine

Valitud sihtrühma meelepärase ühistegevus ja lahutamatu kaaslane on mängimine. Arvutiajastul toimub suur osa lapse meelelahutuslikust mänguelust virtuaalmaailmas ja internetis, ent õnneks pole reaalmaailma mängud, traditsioonilised jooksumängud (kull ehk läts ehk mats), peitus, keks ja pallimängud ning liiskluge-mised kusagile kadunud. Populaarne on korraldada rollimänge. Telesaadetest annavad ainek meelelahutuslikeks jäljendusmäng-

gudeks nutikust nõudvad “Kes tahab saada miljonäriks”, “Tähed muusikas”, “Kuldvillak” jt.

KOKKUVÕTTEKS

Noorele on oluline huvi tema enda vastu. Loodetavasti aitas küsitluskavale vastamine tajuda end pärimuse kandjana ja ühtlasi kummutada arusaama, et folkloor on ilmtingimata midagi halli ja vana. Vastused iseloomustavad tänapäeva – mitmekesist ja eripalgelist, võimalusterohket ja ometi traditsioonidest läbipõimitut.

Eesti noored on üleilmastuva maailma kodanikud, kelle pärimust mõjutab loomulikult ka kohalik keskkond. Ühelt poolt mõjutab meid lääne kultuur – noortepärimus on sageli ingliskeelne. Samas on nt üks osa läbi aegade populaarsete Juku-anekdootide süžeid pigem idapoolset päritolu. Kogu Eesti õpilaskultuuri iseloomustab ka ühtlustumine – peaaegu pole vahet Võrumaa ja Saaremaa, Tallinna ja Valga laste pärimuses. Kuid oluline on see, et meie lastel on kindel ja omanäoline pärimus – see näitab rahva elujõudu.

VÕITJAD

Hindamisel arvestas žürii materjali sisukust. Kui sisu poolest olid vastused võrdsed, tuli mängu materjali hulk. Võidutööd ongi üht-aegu nii sisukad kui ka paksud. Samuti võtsime võrdsete tööde puhul arvesse lisamaterjali, paljud õpilased olid nõus arhiivile loovutama kauneid salmikuid või illustreerinud vastuseid fotodega või saatsid meile isegi videofilme.

2008. aastal on toimkonnal kavas läbi viia samalaadne kogumisvõistlus Eesti vene koolides, eesti koolide lapsed aga saavad jätkata vastamist teemaküsitlustele.

Tänu sponsoritele, kelle logod on väljas koolipärimuse koduleheküljel (<http://www.folklore.ee/kp/>), said osavõtjad toredaid auhindu. Nii läksid võitjad koju arvutite, *i-pod*'ide ja mp3-mängijatega, õpetajaid rõõmustasid aga kontserdipiletid ja mitmed muud auhinnad.

Üle-eestilise koolipärimuse kogumise võistluse tublimad vastajad: esireas (vasakult) Sille-Liis Männik, Laura Valdma, Liis Arras, Marilyn Fridolin, Anastassia Mišenkina ja Karoline Paide, teises reas Astrid Pajur, Elis Kevvai, Raina Liiva, Omid Velviste, Andra Kütt, Reet Ristmägi, Silvia Teras, Tiiu Üksik ja Andre Tamm ning kolmandas reas kogumisvõistluse korraldustoimkonna liikmed Ave Tupits, Astrid Tuisk, Piret Voolaid ja Risto Järvi.

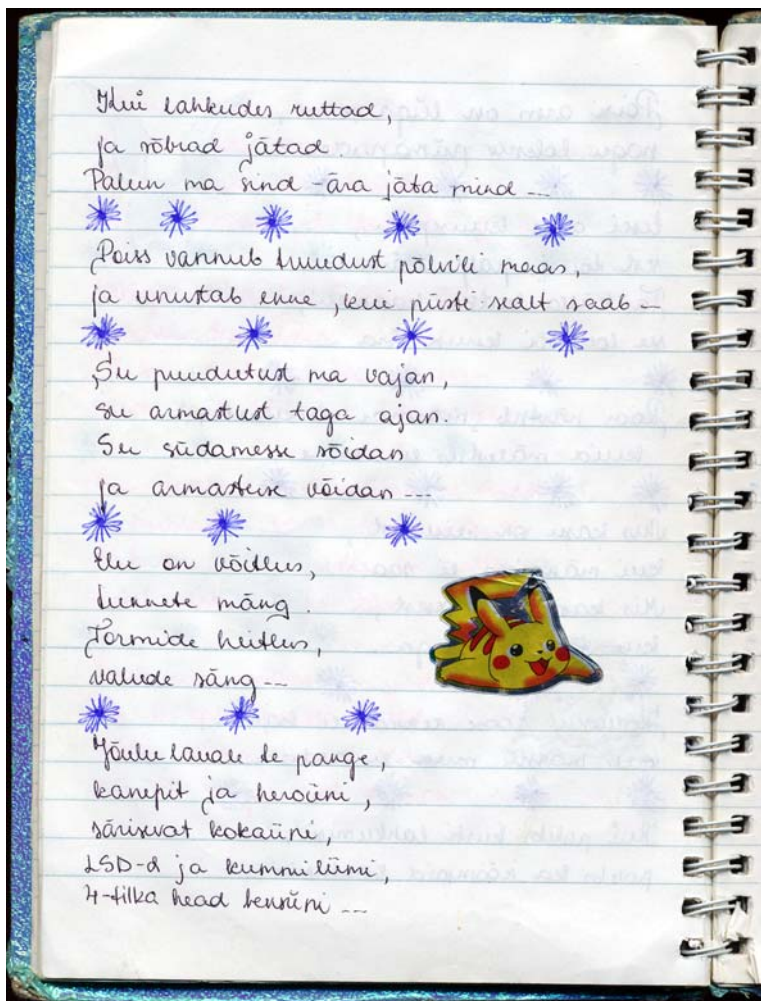
Võitjatest loetleme siin iga vanuserühma esikolmikusse jõudnud, kõigi eriauhindade saajate nimed on koolipärimuse kodulehel (<http://www.folklore.ee/kp/parimad1.html>).

4.–5. klass: I – Laura Valdma (Ardu Põhikool), II – Sille-Liis Männik (Tallinna Inglise Kolledž), III – Elis Kevvai (Ardu Põhikool).

6.–7. klass: I – Marilyn Fridolin (Tartu Kivilinna Gümnaasium), II – Maaja Lilleleht (Tartu Miina Härma Gümnaasium), Helina Rajasalu (Kärdla Ühisgümnaasium) ja Omid Velviste (Orissaare Gümnaasium), III – Tiiu Üksik ja Silvia Teras (mõlemad Kärdla Ühisgümnaasium) ning Karoline Paide (Kõrveküla Põhikool).

8.–9. klass: I – Andre Tamm (Tallinna Inglise Kolledž), II – Raina Liiva ja Liis Arras (mõlemad Ardu Põhikool) ning Anastassia Mišenkina (Tallinna 37. Keskkool).

10.–12. klass: I – Andra Kütt (Viljandi Paalalinna Gümnaasium), II – Reet Ristmägi (Nõo Reaalgümnaasium), III – Astrid Pajur (Tartu Miina Härma Gümnaasium).

Lehekülg üle-eestilisele koolipärimuse kogumise võistlusele saadetud salmikust.

Auhinnasaajaid juhendasid õpetajad Tiiu Lõoke (Ardu Põhikool), Karin Muller (Tallinna Inglise Kolledž), Juunika Hõbenael (Orissaare Gümnaasium), Tiiu Heldema (Kärdla Ühisgümnaasium), Epp Priimägi (Tallinna 37. Keskkool), Hille Alver (Viljandi Paalalinna Gümnaasium), Heily Soosaar (Nõo Realgümnaasium), Ivika Hein (Tartu Miina Härma Gümnaasium), Sirje Nootre (Märjamaa Gümnaasium), Tiina Mälk (Paide Kutsekeskkool).

Aitäh kõigile õpilastele kaastöö eest, kõigile õpetajatele tööde juhendamise ja vahendamise eest!

KIRJANDUS

Bregenhøj, Carsten & Johnson, Maria (koost & toim) 1988. *Blodet droppar, blodet droppar!: Skolbarns humor*. Glimtar ur Ålands folkkultur 4. [Helsingfors]: Schildt.

Kõiva, Mare (toim) 1995. *Lipitud-lapitud*. Tänapäeva folkloorist 1. Tartu: Eesti Keele Instituut & Eesti Kirjandusmuuseum.

Smeds, Nina & Palmefeldt, Ulf & Voolaid, Piret (koost & toim). 2006. *Det var en ko och det var poängen*. [Mariehamn]: Nordens Institut på Åland.